

Глобалізаційна трансформація функцій держави // Економіка України. - 2021. - № 7. - С. 3 - 4.

19 травня 2021 р. сектором міжнародних фінансових досліджень Інституту економіки та прогнозування НАН України було організовано і проведено (у Zoom-форматі) Міжнародну дискусійну платформу «Трансформація функцій держави в умовах глобалізації». Безперечна актуальність теми дискусійної платформи дозволила об'єднати майже 40 учасників заходу — представників наукових, управлінських, дипломатичних, викладацьких та експертних кіл з різних країн світу (України, Китаю, Великої Британії, Румунії, Молдови, Азербайджану, Грузії, Казахстану). Наукове спілкування в рамках Міжнародної дискусійної платформи сприяло конструктивному обміну думками щодо нинішніх місця та ролі держави в організації суспільного життя, з'ясуванню особливостей державного регулювання соціально-економічного розвитку різних країн в умовах пандемії COVID-19, а також формулюванню нових ідей щодо модернізації функцій держави під впливом глобалізаційних, цифровізаційних, кліматичних, демографічних та інших викликів сучасності.

Вибір теми вказаного міжнародного наукового заходу був не випадковим. Питання глобалізаційної трансформації функцій держави перебувають у полі зору науковців уже тривалий час, однак розгортання на початку 2020 р. пандемії COVID-19, а згодом — і глибокої коронакризи глобального характеру, надзвичайно їх загострили, причому як у науково-теоретичному, так і в прикладному аспекті, вчергове актуалізувавши проблеми якості та ефективності державного управління (підкреслимо, що в умовах нинішніх епідеміологічних загроз від них прямо залежать життя і здоров'я мільйонів людей).

Пандемія коронавірусу, яка через жорсткі локдауни та інші обмежувальні карантинні заходи на тривалий час практично «вимкнула» виробництво, торгівлю і переміщення людей з робочими, туристичними та іншими цілями, не лише окреслила межі глобалізаційних процесів — на перший план вийшла визначальна роль держави і національних урядів у подоланні епідеміологічних і соціально-економічних загроз. Протипандемічні карантинні заходи, діяльність в екстраординарних умовах національних систем охорони здоров'я та соціального захисту, антикризова підтримка ринків праці, працездатних людей, і особливо тих, хто втратив працездатність, проведення масштабної кампанії вакцинації населення — ось далеко не повний перелік сфер очевидних «провалів ринку», які виявила пандемія COVID-19.

Про те, що «провали ринку» в ході глобалізаційних процесів не зникають, а функції держави модернізуються, вимагаючи оптимального поєднання з діяльністю ринку, ще на початку 2000-х років зазначав Нобелівський лауреат Дж. Стігліц у своїй статті «Глобалізація та економічна роль держави у новому тисячолітті» (Stiglitz J. Globalization and the economic role of the state in the new millennium // *Industrial and Corporate Change*. — 2003. — Vol. 12. — No. 1. — P. 3—26 (doi: <https://doi.org/10.1093/icc/12.1.3>)). Відомий економіст підкреслював, що глобалізація висуває нові вимоги до національних держав, але багато в чому зменшує їх спроможність відповідати цим вимогам. На наш погляд, це абсолютно справедливо щодо соціально-економічного розвитку, однак нині дані питання потребують більш широкого суспільного виміру і нового осмислення.

Чимало відомих експертів і політиків наголошують на необхідності нового суспільного договору, що має одночасно задовольнити потреби людей і вирішити найгостріші проблеми сучасного суспільства. У постпандемічний період такий суспільний договір повинен ґрунтуватися на трьох надзвичайно важливих компонентах: захищеності, справедливому поділі можливостей і справедливому поділі ризиків (Шафік М. Что мы должны друг другу. Нам необходим новый общественный договор, соответствующий XXI веку // *Журнал МВФ «Финансы и развитие»*. — 2021. — Июнь. — С. 53—55 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2021/06/pdf/shafik.pdf>).

Ці та інші актуальні питання науки і практики стали предметом дослідження на Міжнародній дискусійній платформі «Трансформація функцій держави в умовах глобалізації». З огляду на важливість обговорюваних у ході дискусії тем, Редакційна колегія журналу прийняла рішення висвітлити цей непересічний науковий захід на сторінках нашого видання. Підготовлені учасниками платформи статті, які містять ґрунтовні підсумки її засідання, публікуємо в № 7 і № 8 за 2021 р.

Сподіваємося, для читачів вони не лише становитимуть значний науковий інтерес, але й будуть стимулом для подальших наукових пошуків і дискусій.

Гриценко А.А. Методологія дослідження трансформації економічних функцій держави в умовах глобалізації / Гриценко А.А. // Економіка України. - 2021. - № 7 - С. 5-13

Показано, що сучасні соціально-економічні трансформації планетарного масштабу суттєво змінюють місце і роль держави в локальному, національному та глобальному вимірах, що посилює важливість обговорення проблем трансформації її функцій в умовах глобалізації. Аргументовано, що глобалізаційні процеси породжують суперечність між інтересами транснаціональних та міжнаціональних структур і політико-економічними інтересами національних держав. Це пов'язано з тим, що частина соціально-економічних процесів усередині країн виходить з-під впливу національної держави, з одного боку, а приватні міжнаціональні структури починають значною мірою визначати перебіг подій у тій чи іншій державі — з іншого.

Показано, що емпіричне узагальнення економічних функцій держави має поверховий характер, обґрунтовано логіко-історичну методологію, застосування якої дозволяє зробити висновок, що ринок як механізм погодження приватних інтересів суб'єктів господарювання і держава як втілення загальних економічних інтересів суспільства є комплементарними структурами.

Розроблено логіко-історичну методологію, яка, на відміну від емпіричного підходу, містить інші формулювання і класифікаційне групування економічних функцій держави, визначаючи основними з них такі: вираження і представлення загальних економічних інтересів суспільства, забезпечення задоволення економічних потреб суспільства як цілого і захист суспільних економічних інтересів. Уся решта функцій є похідною.

У рамках логіко-історичної методології обґрунтовано, що головними напрямками трансформації основних економічних функцій держави є: послаблення монопольної складової її функції в представленні суспільних економічних інтересів і зростання значення в цьому процесі державно-публічно-громадських інститутів; підвищення рівня соціалізації та гуманізації економічних потреб і способів їх задоволення; інтернаціоналізація механізмів захисту економічних інтересів держав. Зазначено, що саме цим напрямком трансформації основних економічних функцій держави має бути приділена відповідна увага науковців, експертів і розробників соціально-економічної політики.

Єфименко Т. І. Напрями протидії чинникам дестабілізації у світовому просторі ділової активності: уроки для України / Єфименко Т. І. // Економіка України. - 2021. - № 7. - С. 14-26.

Для подолання явищ структурної незбалансованості й непорівнянних диспропорцій між нагромадженням і споживанням, між доходами і витратами на макро- і мікрорівнях та ін. підойми державного управління варто орієнтувати на якнайшвидше відновлення параметрів економіки до передкризового рівня. У період посилення стійкості та відновлення світового господарства після кризи COVID-19 надзвичайно актуальною буде координація на наднаціональному рівні зусиль щодо управління, організації та підприємництва, спрямованих на протидію загрозам дестабілізації. Для цього нами ідентифіковано визнані чинники дестабілізації світового господарства, обґрунтовано пріоритетні напрями протидії загрозам рівновазі в сучасному просторі ділової активності, що набувають критичного значення для відновлення економіки України. Для цього використано такі методи: просторово-часового ситуаційного аналізу та синтезу; порівняння динаміки статистичних макроекономічних показників; абстрактно-логічного, системного підходу при здійсненні теоретичних узагальнень, обґрунтуванні детермінант і формулюванні висновків дослідження.

Для реалізації завдань стійкого розширеного відтворення національного репродуктивного виробничого потенціалу протидія чинникам порушення ринкової рівноваги має відбуватися здебільшого в превентивному режимі щодо явищ стагнації, депресії тощо. Необхідно дотримуватися правил комплаєнсу принципів сталого розвитку відповідно до ухвалених світовою спільнотою соціальних і гуманітарних цілей людства та шляхів їх досягнення.

При розробленні тих чи інших рівнів міцності й ступеня адаптивності карантинних обмежень в Україні необхідно орієнтуватися на найкращий світовий досвід. Пріоритетами національної економіки на довгострокову перспективу є: гарантування безпеки країни; стимулювання розвитку інновацій та зовнішнього товарообміну, що потребує збільшення податкових надходжень до бюджету; залучення інвестицій; створення нових робочих місць і максимальна підтримка всіх форм підприємництва.

Кораблін С. О. Державне регулювання як чинник протидії COVID-19 / Кораблін С. О. // Економіка України. - 2021. - № 7. - С. 27-40.

Найбільш вдалу боротьбу з COVID-19 демонструють країни з ефективними державними інститутами, критична важливість яких проявилася на всіх етапах протистояння SARS-CoV-2 – від застосування карантинних обмежень, оснащення ковід-лікарень і надання пакетів фінансової допомоги національним економікам до розроблення ковід-вакцин, розгортання їх виробництва і масового щеплення населення аж до формування колективного імунітету.

Ці країни є осередком не тільки високоадаптивного бізнесу, а й першокласних наукових центрів і провідних фармацевтичних компаній, що запропонували світові дієві ковід-розробки та їх масове виробництво. Проте швидке застосування цього творчого потенціалу було б неможливим без ефективного державного регулювання. Адже ціна суто ринкової відповіді SARS-CoV-2 є непомірно високою через неминучу втрату часу і людських життів при формуванні приватних фондів, достатніх для початку розробки ковід-вакцин, їх виробництва, масового щеплення і виникнення колективного імунітету.

Таким чином, державне регулювання стало ключовим чинником перетворення ковід-вакцин на суспільне благо. Однак через різну якість такого регулювання в різних країнах це благо має ознаки «національності»: першими його отримують заможні країни – розробники ковід-вакцин та їх найближчі партнери, які вирізняються високим рівнем державного управління. Країни ж, позбавлені таких інституційних переваг, виявилися затиснутими COVID-19 і в без того вузькому коридорі їх фінансових можливостей. Причому вихід з цієї пастки нерідко пов'язаний з політичними вимогами, характер яких іноді взагалі не стосується ні SARS-CoV-2, ні національних умов його подолання.

Шаров О. М. Держава і ринок в умовах сучасної глобалізації: боротьба протилежностей чи синергія взаємодії? / Шаров О. М. // Економіка України. - 2021. - № 7. – С. 41-53.

Держава, ринок і глобалізація – це три поняття, взаємний зв'язок і вплив яких можна відстежити протягом практично всього часу їх існування. Можливо, що, як стверджують деякі дослідники-антропологи, у первісних суспільствах економіка не базувалася на ринкових відносинах, але становлення інститутів ринку неможливе без захисту з боку влади (державної або, принаймні, квазідержавної) і навіть більше того – без прямого креативного втручання державної влади. При цьому, однак, слід ураховувати, що в умовах глобалізації відбуваються зміни як у суті держави, так і в тих завданнях, які вона повинна вирішувати. Інколи лунають твердження про ерозію або відмирання національної держави, які поки що не відповідають дійсності. Звісно, політичний та економічний розвиток суспільства вносить свої корективи, однак такі функції, як захист від економічної агресії, законодавче забезпечення добросовісної конкуренції, участь у великих проєктах, що не можуть бути здійснені приватним бізнесом, залишаються незмінними по суті, хоча і змінюються за формою – в першу чергу під впливом процесів інтернаціоналізації.

Таким чином, можна констатувати, що роль держави в економіці не зменшується, а, радше, збільшується за рахунок модернізації та інтернаціоналізації її функцій. Значення має не кількість, а якість. Але й переоцінювати роль держави, в усьому покладатися на уряд і державних менеджерів теж не варто. Необхідно чітко визначитися з тим, яку саме державу буде країна, і з огляду на це впроваджувати відповідну економічну політику належними методами та інструментами.

Манцуrow І. Г. Інституційний аналіз, планування та контроль у системі державного управління / Манцуrow І. Г., Храпунова Я. В., Омельченко В. П. // Економіка України. - 2021. - № 7. - С. 54-74.

Запропоновано концептуальну модель, яка має бути застосована для розробки комплексної системи інституційного аналізу, планування та контролю, повинна органічно інтегруватись у загальну систему державного управління. Проаналізовано внесок методології «нової інституціональної економіки» в теоретичні дослідження в галузі прикладної економіки, з особливим акцентом на країнах, що розвиваються, зокрема на Україні. Здійснено критичний огляд теорії та методології нової інституціональної економіки, її складових, зокрема, обґрунтовано точку зору авторів щодо таких основоположних визначень (дефініцій) інституціональної теорії, як «інститути та інституції», «трансакційні витрати», «державне управління», «інституційний аналіз, «планування та контроль», «державне регулювання національної економіки» тощо.

Визначено основні риси теорії інституціонального планування та її виокремлення у структурі загальної теорії планування. Описано існуюче різноманіття теорій планування та основні досягнення нової інституційної економіки в частині розробки і здійснення процедур планування розвитку національних економік.

Інституційне планування — це економічна теорія, в якій планування описується як послідовність дій організацій чи фахівців, відповідальних за здійснення планових заходів, та інших зацікавлених сторін з метою отримання негайних і кінцевих результатів планування під впливом обставин, сформованих у конкретних умовах внутрішнього та зовнішнього інституційного середовища, яке обумовлює функціонування системи планування. Успішне впровадження такої моделі допоможе учасникам планування та зацікавленим сторонам отримати результати, які полягають у підвищенні ефективності національної економіки та її конкурентоспроможності.

Борзенко О.О. Механізми управління і регулювання національної економіки в сучасних реаліях / Борзенко О.О. // Економіка України. - 2021. - № 7. – С. 75-83.

Удосконалення механізмів управління і регулювання економікою пов'язане з потребами сучасного економічного розвитку України. Проблеми, спричинені корупцією, тіньовим сектором і незаконною приватизацією в нашій країні на тлі недосконалих законів, гальмують економічне зростання держави, розвиток її соціальної сфери.

Розглянуто і упорядковано наукові підходи щодо взаємодії державного та приватного секторів економіки, впливу державних інститутів на діяльність суспільства, його окремих груп, у яких реалізуються суспільні потреби та інтереси, загальнозначущі цілі та воля суспільства. Акцентовано на відмінності державного регулювання економіки і державного управління економікою та соціальними процесами. Зазначено незавершений характер системи державного регулювання, проаналізовано законодавче забезпечення державного регулювання приватного сектору в Україні, наголошено на необхідності його вдосконалення і підвищення ефективності реалізації національних проєктів. Запропоновано напрями поліпшення взаємодії державного і приватного секторів в Україні та ЄС.

Проведено порівняння присутності державного сектору в економіці зарубіжних країн і України. Зроблено висновок, що в багатьох зарубіжних країнах розмір державного сектору є основою економічної стабільності, стійкості й керованості суспільства, національної та економічної безпеки держави, гарантом і

економічним фундаментом публічної влади і розвитку різних форм власності, тоді як в Україні відбулося роздержавлення, а управління державною власністю зводиться до приватизації державних підприємств і бюджетного процесу.

Зауважено, що державно-приватне партнерство є механізмом, який сприяє інвестиційним проєктам, розвитку відповідної інфраструктури і вдосконаленню соціальної сфери країни, відзначено роль держави в цьому процесі. Завданням уряду є створення необхідних умов для забезпечення партнерства влади і бізнесу, що включає реформування фіскальної сфери, посилення заходів щодо тіньової економіки та корупції.

Плотніков О. В. Оптимізація ролі держави в умовах України / Плотніков О. В. // Економіка України. - 2021. - № 7. – С. 84-92.

У світі активно відбуваються процеси переосмислення ролі держави. Традиційно можна навести приклад США, де підтримуються ринкової системи, але втручання держави є відчутним регулятивним чинником. У розвинутих країнах Західної Європи держава відіграє головну роль у розподілі прибутків через програми соціального фінансування. Інтерес становить і досвід Японії та інших азійських країн, де економічна система фактично управляється державою. У сучасних умовах важливого значення набувають методи державного регулювання. Це визначається як середовищем розвинутої ринкової економіки, так і процесами, що відбуваються в перехідній економіці. Методи державного впливу на економіку можуть бути поділені на адміністративні та економічні.

Роль держави в умовах України повинна бути адекватною сучасному світовому досвіду – від уніфікації економічних механізмів до підвищення соціальності держави. Оптимізація її ролі повинна відповідати національним інтересам України. Отже, держава може і повинна відігравати більш відчутну роль у соціально-економічній сфері, стимулюючи в першу чергу розвиток національної економіки. Україна не спроможна ані економічно, ані політично в стислий період часу перейти до моделі з вагомою роллю держави за прикладом скандинавських країн, тому йдеться про орієнтири поступового посилення її ролі. Таким орієнтиром для оптимізації ролі держави в соціальній сфері сучасної України є положення Конституції України щодо соціальності типу країни. Як говорить досвід розвинутих країн, не може бути ефективної соціально орієнтованої ринкової економіки без активної регулюючої ролі держави.